

כבוד השופטת סא"ל (במיל') פרופ' דפנה ברק-ארז – ראיון מצולם

עורכי הראיון: סא"ל אלי לברטוב (פרקליט דרום, חיל האוויר וחיל הים), קמ"ש גל תמרין (תובעת בפרקליטות חיל האוויר) וסגן אופק שפירא (תובע בפרקליטות צפון).

ביום 24 בפברואר 2022, נערך ראיון מצולם עם כבוד השופטת, סא"ל (בדימוס) פרופ' דפנה ברק-ארז.
להלן עיקרי הדברים אשר עלו בראיון.

רקע אישי ומסלול שירותה הצבאי של כבוד השופטת דפנה ברק ארז

כבוד שופטת בית המשפט העליון דפנה ברק-ארז, אז דפנה ברק, נולדה בשנת 1965 בארצות הברית, בעת שמשפחתה שהתה שם בעקבות לימודי אביה במכון הטכנולוגי של מסצ'וסטס בבוסטון. אביה, תא"ל (במיל') ד"ר אלעזר ברק ז"ל, פרש מצה"ל בשנת 1978, כאשר בתפקידו האחרון שירת כקצין חימוש ראשי (קחש"ר). אחיה, אל"ם (במיל') ד"ר יאיר ברק, פרש מצה"ל לאחרונה גם הוא, לאחר שבין יתר תפקידיו שירת כמפקד קורס פיקוד ומטה "אפק".

בשנת 1987 סיימה השופטת ברק-ארז את לימודיה באוניברסיטת תל-אביב בהצטיינות יתרה, כאשר בכל אחת משנות לימודיה סיימה כמצטיינת רקטור האוניברסיטה. עם סיום הלימודים, וכחלק מהמסלול של לימודי העתודה האקדמית באותן השנים, התמחתה תחילה בפרקליטות מחוז תל-אביב (אזרחי), ולאחר מכן התגייסה לפרקליטות הצבאית. בצה"ל שירתה כבוד השופטת ברק-ארז בין השנים 1987 - 1990, שכן משך השירות של עתודאיות עמד אז על שלוש שנים בלבד.

כשנשאלה מדוע בחרה במסלול העתודה בכלל ובמקצוע המשפטים בפרט, סיפרה השופטת ברק-ארז, שאף שלא באה מרקע משפטי, תמיד נמשכה לתחום זה, ובמיוחד רצתה לעסוק בנושאי משפט וחברה. את מסלול העתודה באופן כללי הכירה גם לנוכח רקעו של אביה, שהוא עצמו היה בן מחזור ג' של העתודה, בתחום טכנולוגי. גם אחיה למד במסגרת זו (רפואה).

לאחר גיוסה, עברה השופטת ברק-ארז את קורס קציני המשפטים, שהיה באותה עת בחיתוליו. מאחר שטרם קם בית הספר למשפט צבאי, הקורס נערך באותה עת בבה"ד 11 במחנה צריפין. מפקד הקורס היה עודד גבעון, והמחזור עצמו מנה תשעה עתודאים בלבד, וביניהם גם האלוף (במיל') דורון פייס, לימים נשיא בית הדין הצבאי לערעורים, והשופט אייל אברהמי, כיום נשיא בית הדין לעבודה בירושלים. השופטת ברק-ארז מתארת כי גם אז, כמו היום, שיבוצים לתפקידים מסוימים נחשבו "נחשקים" יותר מאחרים.

עוד לפני גיוסה, ובעקבות המלצות של חבריה, ראיין אל"ם יואל זינגר, אז ראש ענף הדין הבין-לאומי בפרקליטות הצבאית, את השופטת ברק-ארז לתפקיד בענף. זאת באופן תקדימי בשנים לב לכך ששנים לא שירתו בענף זה באותה התקופה, בשל משך שירותן הקצר. עם זאת, ובאופן מפתיע מבחינתה, עם סיום קורס הקמ"שים שובצה ברק-ארז לתפקיד בענף הייעוץ והחקיקה דווקא, שלא בהתאם לבחירתה הראשונית. במרחק הזמן היא סבורה ששירותה בענף זה היה משמעותי ותרם להתפתחותה בעתיד.

כבוד השופטת דפנה ברק-ארז עם חבריה לקורס הקמ"שים – האלוף (במיל") דורון פיילס והשופט אייל אברהמי

ענף הייעוץ והחקיקה

באותה העת, גוף הייעוץ והחקיקה בפרקליטות הצבאית היה קטן מכפי שהוא היום, ובראשו עמד ראש ענף. הענף עצמו כלל כשישה קצינים בלבד, שעסקו במגוון רחב של תחומים משפטיים. לנוכח היקפן של הסוגיות מחד גיסא ומספרם המצומצם של הקצינים בענף מאידך גיסא, עסקה השופטת ברק-ארז בשלוש שנותיה ביחידה במגוון רחב מאד של סוגיות. בין היתר, היא בנושאים מתחום כוח האדם והשכר, שטחי אש, מגורי אנשי הקבע ודיני הבחירות לכנסת. השופטת ברק-ארז נזכרת במרתפים שבהם ישבו היא ועמיתיה, בבניין הישן של הפרקליטות הצבאית, הסמוך למחנה מטכ"ל. משרדים אלו הכילו מכוונות צילום נוספות, כאשר מחשבים היו עדיין פריבילגיה, שקציני היחידה טרם זכו לה. לצידה של השופטת ברק-ארז שירתו שורה של קצינים ששמם יצא לפניהם. בין היתר, שירת עמה חברה לקורס האלוף (במיל") דורון פיילס; אל"ם (במיל") חני כספי; מיכל שמיר (לימים לויט), שופטת (בדימוס) של בית הדין האזורי לעבודה ועוד. במשך תקופת שירותה זכתה השופטת ברק-ארז לשרת תחת פיקודם של שלושה מראשי הענף - ברוך אברהמי, אחז בן ארי, לימים היועץ המשפטי למערכת הביטחון, ולבסוף יוסף תל-רז, לימים סגן הפרקליט הצבאי הראשי.

לצד תחושת הערך שבעבודת הייעוץ המשפטי, השופטת ברק-ארז שיתפה, כי העבודה המקצועית כללה אתגרים רבים, ובעיקרם הצורך לתווך את העשייה המשפטית לגורמים שלא נעזרו בייעוץ משפטי שוטף, ולכן מטבע הדברים היו ספקנים לגבי חשיבותו. מנגד, כבר אז היו גורמים שנעזרו באופן תדיר בייעוץ המשפטי, ואלו לא רק גילו אמון רב בענף, אלא גם רחשו אמון אישי ליועצים שליוו אותם.

בהקשר זה, ציינה השופטת ברק-ארז, כי אחת ההתמודדויות הקשות של קציני הייעוץ הזוטרים בתחילת דרכם, נגעה לצורך במתן ייעוץ משפטי לקצינים בכירים מהם. השופטת ברק-ארז הדגישה את חשיבות הכשרתם של קציני הייעוץ, מתחילת דרכם, כשומרי סף של המשפט, אך גם כמי שנדרשים לא רק להצביע על גבולות המותר והאסור אלא אחראים אף למציאת פתרונות יצירתיים ויעילים להשגת המטרות, בהתאם למגבלות הקבועות בחוק.

השופטת ברק-ארז תיארה, כי הפרקליטות הצבאית בכלל, וענף הייעוץ והחקיקה בפרט, היו באותה העת קטנים, ולכן מידת ההיכרות בין המשרתים ביחידה, הייתה רבה. בין היתר, ציינה, כי הגם שנשאה דרגת סג"ם בלבד הכירה באופן אישי את התובע הצבאי הראשי דאז, ולימים חברה לכס השיפוט, שמונה עמה לשיפוט בבית המשפט העליון, תא"ל (במיל") אורי שהם.

מטבע הדברים, בתחילת לימודיה של השופטת ברק-ארז, בשנת 1983, היקף הנושאים שהיו מסורים לטיפול הפרקליטות הצבאית היה מצומצם בהרבה ביחס למצב היום. מציאות זו השתנתה ממש לנגד עיניה, על רקע פרוץ האינתיפאדה הראשונה בשנת 1987 והבנת הצורך המערכתי בייעוץ המשפטי. בתקופה זו, הפרקליטות הצבאית הגדילה באופן משמעותי את מחזורי הגיוס שלה – לעשרות קצינים חדשים מדי שנה. על רקע הצורך המידי בכוח אדם, גויסו ליחידה גם מספר רב של משפטנים שלא צמחו מבין שורותיה, ותרמו את נקודת מבטם הייחודית לעשייה השוטפת.

באשר לעשייה בענף הייעוץ והחקיקה, השופטת ברק-ארז שיתפה, כי תחילת השירות סימנה עבורה, תלמידה מצטיינת שציפתה לעבודה משפטית משמעותית, אתגר מסוים. זאת, הן בשל הצורך בהסתגלות לתנאי השירות, והן בשל העיסוק בתחילת הדרך במשימות פשוטות וטכניות יותר. למרות זאת, היא ציינה כי שמחה על הדרך שעברה, שכן לאורך השנים למדה שעיסוק בסוגיות גדולות מבוסס על היכולת לדייק ולהבין את הפרטים הקטנים, ומיומנויות אלו נרכשות דרך העיסוק במשימות פשוטות יותר.

כבוד השופטת דפנה ברק-ארז בעת קבלת דרגה מהפרקליט הצבאי הראשי תא"ל (מיל") אמנון סטרשנוב

שחרורה מהשירות הצבאי ושירותה במילואים

לאחר תום שירותה הסדיר בדרגת סרן, פנתה השופטת ברק-ארז למסלול האקדמי, במסגרתו סיימה בהצטיינות לימודים אקדמיים לתואר שני ולתואר שלישי באוניברסיטת תל-אביב. בהמשך, שבה לאוניברסיטה כחוקרת, מרצה ולבסוף כיהנה כדיקנית הפקולטה. לאורך השנים, חקרה את תחום המשפט הציבורי, שהיה קרוב לליבה, ניהלה מכונים, כיהנה כחברה במועצה להשכלה גבוהה ולימדה כפרופסורית אורחת באוניברסיטאות רבות בחו"ל. במקביל, כתבה וערכה ספרים ומאמרים רבים, שזיכו אותה בפרסים. בשנת 2012, בגיל 47 בלבד, מונתה לשופטת בית המשפט העליון.

במקביל לפועלה באקדמיה, השופטת ברק-ארז המשיכה לשרת בפרקליטות הצבאית במילואים. באותה העת, לא נהוג היה כי נשים ישרתו במילואים, אך השופטת ברק-ארז בחרה להתנדב לשירות, בין היתר משום רצונה לתרום, ולצד זאת לשמור על קשר עם הפרקליטות הצבאית ועם עולם המעשה. את ימיה

במילואים העבירה, בין היתר, במתן חוות דעת מורכבות לצד הרצאות ופרויקטים מיוחדים. במהלך שירותה במילואים קודמה לדרגת רס"ן. עם מינוייה לשופטת, הועברה ליחידת בתי הדין הצבאיים, כנדרש ביחס לשופטים, וקודמה לדרגת סא"ל במילואים.

שוויון מגדרי

אחד הנושאים השזור כחוט השני בקורות חייה של השופטת ברק-ארז הוא העיסוק באפשרויות שעמדו לפתחן של נשים לאורך השנים, בצבא בפרט ובחברה בכלל. בין היתר, היא בחרה במסלול העתודה בתקופה שבה מסלולי מצוינות אחרים, כגון מסלול תלפיות, היו סגורים בפניה כאישה. גם בתוך הפרקליטות הצבאית, האפשרויות שהוצעו לנשים היו מוגבלות יותר לעומת אלו שהוצעו לגברים. התפקידים הבכירים בפרקליטות, רובם ככולם, אוישו בידי גברים. השופטת ברק-ארז מעריכה כי מציאות זו שיקפה תפיסה עמוקה יותר, הנוגעת למקומן של נשים בחברה באותן שנים.

היבט זה פגש אותה אף בתפקידה בפרקליטות הצבאית, תחילה כאמור כאשר התמודדה על תפקיד הקצינה הראשונה בענף הדין הבין-לאומי, ובהמשך, כשעל רקע נושאי עיסוקה, נדרשה להגיע לסיוור משפטי בדרום לבנון, ונאסר עליה להשתתף בו בשל היותה אשה. זאת, מכוח האיסור הגורף על כניסת חיילות לאזור. השופטת ברק-ארז סיכמה בכך שבמבט רחב, ניתן לראות שלאורך השנים המציאות השתנתה לחיוב בכל הנוגע לשוויון מגדרי במדינה ובצה"ל בכלל, ובפרקליטות הצבאית בפרט, הגם שעדיין יש מקום לשיפור. סממן מובהק לכך נמצא, בין היתר, במינויה לאחרונה של האלופה יפעת תומר-ירושלמי לפצ"רית הראשונה, וכן במינויה של האלופה אורלי מרקמן כנשיאת בית הדין הצבאי לערעורים.

כבוד השופטת דפנה ברק-ארז בסיום שירותה בפרקליטות הצבאית

מסר לקציני הפרקליטות הצבאית

השופטת ברק-ארז ציינה כי בראייתה, חלק נכבד מהקסם של הפרקליטות הצבאית מצוי בהיותה מקום שמאפשר עשייה משפטית כחלק מגוף משמעותי, גדול, חזק ומגוון בפעילותו, המשלב קצינים צעירים וותיקים כאחד, וכן כמקום שבו הייעוץ המשפטי כרוך באחריות רבה במישור הציבורי והאתי. השופטת ברק-ארז רואה בפרקליטות הצבאית מקפצה חשובה, שתרמה להמשך דרכה בעולם המשפט, הן בשל העיסוק המגוון והמשמעותי בו התנסתה, והן בשל כך שזכתה בתפקידיה לעבוד מול מספר רב של גורמי חוץ – החל ממשרד הביטחון, דרך מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, וכלה באנשי המילואים של היחידה באותה עת, שתרמו מניסיונם המקצועי לעבודה.

השופטת ברק-ארז סיפרה, כי השירות בענף הייעוץ והחקיקה, ובפרט הבנת העומק שרכשה במהלכו בתהליכי קבלת החלטות בגופי המינהל, סייעו לה גם בהמשך דרכה באקדמיה שבה התמחתה בתחום המשפט הציבורי. לדבריה של השופטת ברק-ארז, הפרקליטות הצבאית תמיד תהיה חלק חשוב מהרקע המקצועי שלה, בהיותה מקום עבודתה החשוב הראשון בעולם המשפט.

אנו מודים לסא"ל (במיל') דפנה ברק-ארז על הזמן שהקדישה לנו ועל תובנותיה מאירות העיניים שהוסיפו לידיעותינו על ההיסטוריה של היחידה.